

Emlékezés Petőfi S. Jánosra

HOFFMANN ISTVÁN

1. Megtisztelő számomra a felkérés, hogy a Petőfi S. János tiszteletére rendezett emlékkonferencián Petőfi professzor úrról beszéljek. Ez a feladat egyúttal nagyon kedves is nekem, mert egy olyan emberről kell szólnom, akit – ahol csak megfordult – szinte mindenhol szeretet övezett: én magam is mindig nagy örömmel vártam a debreceni látogatásait. Petőfi S. Jánosra, a tudósra emlékezni egy tudományos konferencián ugyanakkor nehéz kötelezettség is, hiszen egy olyan tudós alakját kell megidézni, akinek a tudományterületén nem vagyok járatos, és legfeljebb távolról követtem figyelemmel pályájának legfontosabb történéseit. Ráadásul az emlékezőt olyanok hallgatják, akik e tudományág legjobb hazai szakértői, s minden kétséget kizáróan Petőfi S. János munkásságának a legavatottabb ismerői is egyben.

Helyzetemnél fogva tehát a legkevésbé sem kívánom tárgyszerűen érinteni Petőfi S. János tudományos munkásságát, hanem csupán néhány személyes emlékemet szeretném megosztani professzor úrról az emlékkonferencia résztvevőivel. Mindezt annak reményében teszem, hogy az itt felvillantott emlékképek esetleg másokban is hasonló benyomásokat, asszociációkat idéznek fel. Saját emlékeim közül olyanokat igyekeztem kiválogatni, amelyek a tanári-tudósi mesterséget érintik, s az emlékidézés esetleg elvezethet ahhoz is, hogy átgondoljuk: mi is az, amit e téren Petőfi S. János örökül ránk hagyott.

2. Frissen kinevezett tanszékvezető voltam az 1990-es évek közepén, amikor Petőfi professzor úr először hirdetett nálunk kurzust hallgatóinknak *A nyelvfilozófia alapjai* címmel, s ettől kezdve majd másfél évtizeden át évről évre visszatérően tanított Debrecenben, s tartotta némileg változó címmel, de folyton megújuló tartalommal kurzusait. Abban az időszakban nagy volt nálunk a vendégjárás: olyan kiváló professzorok kapcsolódtak be viszonylag rendszeresen az oktatásba, mint Péntek János, Szilágyi N. Sándor, É. Kiss Katalin és Gósy Mária, továbbá B. Gergely Piroska és Mező András. Petőfi professzor úr ezt a fajta mozgalmasságot, nyitottságot a minőségi egyetemi munka velejárójának, sőt inkább alapfeltételének tekintette, és legalább annyira pártolta a vendégtanári szerepléseket, mint amennyire ellenezte az úgynevezett intercity-professzorság gyakorlatát.

De ne szaladjunk előre az időben! El kell ismernem, hogy Petőfi S. János fogadására az első alkalommal nem kevés izgalommal és aggodalommal készültem, hiszen mégiscsak egy világhírű tudósról volt szó, aki akkortájt is a legfontosabb tudományos központokban forgolódott. Vajon elégedett lesz-e azokkal a szerényebb körülményekkel, amelyeket mi Debrecenben biztosítani tudunk számára? Melyik szobában helyezük el a nagy zsúfoltság közepette? Hová vigyük ebédelni? Miről beszélgezzünk vele, amikor éppen nem tart órát? Ilyen és ehhez hasonló kérdések forogtak a fejemben érkezése előtt. Aki kezdő vezetőként volt már hasonló helyzetben, talán átérzi ezt a lelkiállapotot.

Amikor aztán megérkezett, minden probléma – még mielőtt felmerült volna – egyszerűen elillant. Az üdvözlése után a legkisebb, legsúfoltabb szobában egy ablak előtt álló magányos fotelra mutatott rá, és megkérdezte, leülhet-e oda. Ezt tekintette aztán éveken át a helyének, itt fogadta beszélgetőpartnereit, és láthatóan élvezte a körülötte – tőle függetlenül is – zajló, nyüzsgő tanszéki életet.

Egy emlékező szövegben olvastam azt, hogy Petőfi S. János „észrevétlenül könnyítette meg a társaságában való feloldódást a szellemi nagysága előtt szorongva álló tisztelőinek” (Csűry 2013: 3). Ezt én magam is tapasztalhattam akkor, amikor egy-két órával az érkezése után a vendéglátó tiszteletteljes kötelességként ebédre invitáltam az általa korábban jól ismert Régi Vigadó étterembe. A kettesben való társalgásra jó előre felkészülve mozgósítottam az emlékezetemben mindazt, amit néhány évvel korábban aspiránsként Kelemen János budapesti nyelvfilozófiai kurzusain tanultam. Elvégre mégiscsak a Maceratai Egyetem nyelvfilozófia professzorával készültem ebédelni! Ő persze távolról sem az én nyelvfilozófiai tájékozatlanságomra volt kíváncsi, hanem egész úton, majd ebéd közben is arról faggatott, hogy én mivel foglalkozom. Mondandómat őszinte figyelemmel követte, amit a maga távlati nézőpontjából megfogalmazott, de nagyon is helyénvaló és tanulságos kommentárjai jeleztek számomra.

Az ebédek aztán rendszeresen hat-nyolc fős tanszéki társaságban folytatódtak az egyetemi menzán, és ezek az alkalmak a kötetlen szakmai beszélgetések legjobb terepének bizonyultak. Az oktatás, a kutatás, az egyetemi élet sokféle dolga előkerült itt, s ezekből a fragmentumokból is jól kivehetők voltak azok a fő értékek, amelyeket professzor úr ezen a téren fontosnak tartott.

3. Petőfi S. Jánosról persze már debreceni szereplései előtt tudtuk azt mi is, akik mélyebben nem ismertük munkásságát, hogy nagy hatású, egyetemes jelentőségű tudós. Olyannyira az, hogy nem valamelyik tudományos irányzat követőjeként lett azzá, hanem – mondhatni – egy új tudományos paradigma megteremtőjeként. Mivel az ő szakterületét érintő képzettsége, ismeretei a hallgatóinknak sem voltak, bevallom, kicsit aggódtam amiatt is, hogy vajon mennyire fogják megérteni az óráit, tudják-e majd követni az előadásait. Petőfi S. János tanári

munkájáról aztán személyes tapasztalatokat is szerezhettünk az óráin, mivel kollégáimmal együtt mi, oktatók is bejártunk azokra.

A félelem itt is rögtön a kurzus elején eloszlott, mivel előadásai nem igényelték munkáinak előzetes ismeretét, sőt azt kell mondanom, más különösebb nyelvészeti ismereteket sem. Gondolatmenete mindig az alapoktól indult el, ám a kurzusai végén így is el tudott érkezni oda, hogy az adott kérdéskörnek tudományos tekintetben is releváns – többnyire őt magát is éppen foglalkoztató – kérdéseit tárja a hallgatóság elé.

Órái nagyon közvetlenül mutatták annak a gyakran hangoztatott egyetemi kívánalomnak a megvalósulását, hogy oktatás és kutatás a legteljesebb egységben, egymástól elválaszthatatlanul, sőt egymást erősítve létezik. Ő maga 1991-ben Pécsen, amikor ott díszdoktorrá avatták, a következőképpen fogalmazta ezt meg: „én annak, amit az általános nyelvészetből és szövegelméletből tudok, nem kis részét a hallgatóktól, doktorálóktól, a velük való folyamatos együtt-kutatás során tanultam” (Petőfi S. 2002: 606). Ez a megnyilatkozás egyúttal szemléletének mély demokratizmusát is mutatja, amelyben az értéket nem a rangok, a tekintély, hanem a gondolatok ereje adja.

E díszdoktori beszéd egyébként is nagyon tanulságos: csaknem három évtized múltán is érvényes, aktuális gondolatokat tartalmaz, koherens képet fest az egyetemi-akadémiai világról. Petőfi S. Jánosnak volt alkalmja megszerezni ezt a tudást, idézett előadásának címe pályájának a foglalata is lehetne: „Egyetemről egyetemre”. Az alcíme pedig talán némi halvány reményt is megfogalmazott arra vonatkozóan, hogy akkoriban – a rendszerváltás utáni évben vagyunk! – milyen irányban kellett volna haladnia a magyar felsőoktatásnak: „Amiben éltem, amiben jelenleg élek, s amiben talán a jövő generációinak élnie lehetne”. Az írás korszerű, értékalapú egyetemképet vázol fel, amelynek számos eleme ma is megszívlelendő lenne: a politikai döntéshozók azonban akkoriban sem figyeltek az efféle értékelményekre.

4. Petőfi S. Jánosnak az új gondolatok, a folytonos megújulás iránti érzékenységet tudós alkata mellett az is élesíthette, hogy ő maga jórészt új alapítású egyetemeken dolgozott: az 1970-es évek elejétől Umeåban, Svédországban, majd Németországban Konstanzban és Bielefeldben. Ezek az intézmények akkoriban – ahogyan Petőfi S. János fogalmazott – 1968 Párizsának, nem pedig 1968 Prágájának a szellemiségét vitték tovább. Ő maga saját tudományos rangját, tekintélyét nem patinás, nagy hagyományú intézményektől kapta tehát, hanem másokkal együtt ő teremtette meg ezen egyetemek elismertségét.

Petőfi professzor úr mind a tudomány, mind pedig az egyetemi szféra működésében igen fontosnak tartotta a multi- és interdiszciplináris szemléletet. Gondolkodásában ritkán látható összhangban voltak jelen a matematikai-természettudományos és a humán-bölcsész közelítésmódok. Talán ebből is adódott, hogy az

embert, a világot egészében, egységében kívánta láttatni és megérteni, ehhez pedig a szöveget használta fel mint vizsgálati tárgyat.

Természettudományos-matematikai műveltségének alapjait a debreceni egyetemen szerezte meg, ahol matematika–fizika–ábrázoló geometria szakos tanárként kapott diplomát, majd ugyanitt a német szakot is elvégezte. Erről nem sokat beszélt, és visszaemlékezéseiben is szűkszavúan szól a pályakezdéséről, de azt megjegyezte, hogy Papp Ferenc, akkoriban az orosz nyelvészet professzora Debrecenben, a hazai számítógépes nyelvészet egyik úttörője hívta fel a figyelmét arra, hogy e kettős képzettségének nyelvészként is nagy hasznát veheti.

5. Petőfi S. János tevékenységéből számomra talán az a legtanulságosabb tapasztalat, hogy miként viszonyult a tudományos munka egyéni és közösségi jellegéhez. Úgy tartotta, hogy az általa kidolgozott multimediális textológia „egy sokoldalúan alkalmazható átfogó elméleti keret létrehozásának igényével a legoptimálisabb munkabírással és munkaszervezéssel sem művelhető eredményesen egyszemélyes vállalkozásként” (Petőfi S. 2002: 613).

Amikor az 1990-es években egyre sűrűbben látogatott haza Magyarországra, sorra hozta létre a kutatóközösségeket. Páratlan érzékkel szervezte a kutatási programokat, kutatócsoportokat, amelyeket nem pályázati pénz, hanem a közös célszisztéma mozgatott és tartott egyben, és amelyekből minden résztvevő jóval gazdagabban profitált, mintha csupán egyéni kutatómunkát végzett volna.

Petőfi S. János példát adott arra, hogy a közös célok és az egyéni kutatói szabadság hogyan hangolható össze. A „mederbe terelt szabadság” elve alapján jött létre és működött, s működik ma is a talán legjelentősebb debreceni vállalkozása, az Officina Textologica. Ennek a periodikának korábban nem látott integratív szerepe lett a debreceni nyelvészeti kutatásokban. Az egyetemen a kutatómunka hagyományosan tanszéki keretekben, de még inkább egyéni elkötelezettségben folyt és folyik jobbra ma is. Az Officina Textologica programjával Petőfi S. János különböző tanszékek hasonló érdeklődésű kutatóit közös programba kapcsolta be. Az Officina Textologica eddig megjelent 20 számában csaknem ötvenen publikáltak, ennek több mint fele a Debreceni Egyetemről került ki, különböző tanszékekről, intézetekből, legtöbben a Magyar Nyelvtudományi, a Germanisztikai, a Francia, az Angol-amerikai és az Orosz Tanszékről, illetve Intézetből. Petőfi S. János munkájának eredményességét mutatja az is, hogy a program – immár sajnos nélkülük – tovább folytatódik.

6. Petőfi S. János egyetemi, kutatói pályája alapvetően négy országhoz kötődik: Svédország, Németország, Olaszország és Magyarország adott otthont számára az alkotómunkához. Magyarországon érett tudósként ugyanakkor soha nem volt alkalmazásban. Ennek fényében különösen sokra értékelendő, hogy milyen

mértékben viselte szívéen a magyar tudomány ügyét, és hányféle eszközzel segítette elő annak gyarapodását.

A Magyar Tudományos Akadémia formai okokból külső tagjává választhatta csupán, munkássága azonban a magyar tudományosság legbelső köreihez kapcsolta.

Mi, debreceniek, méltán lehetünk büszkék arra, hogy Petőfi S. János professzor urat, a kiváló tudóst, a nagy hatású tanárt és a nagyszerű embert egyetemünk díszdoktorai között tudhatjuk. Nagy megtiszteltetés ez a Debreceni Egyetem számára is.

Irodalomjegyzék

- Csúry I. 2013. Emlékezés Petőfi S. Jánosra. *Modern Nyelvoktatás* 19/3: 3–10.
- Petőfi S. J. 2002. Egyetemről egyetemre. Amiben éltem, amiben jelenleg élek, s amiben talán a jövő generációnak élnie lehetne. In: Andor J.–Benkes Zs.–Bókay A. (szerk.): *Szöveg az egész világ. Petőfi S. János 70. születésnapjára*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.